

УДК 378+241

Саннікова Т.В.,*в. о. доцента, Одеський обласний інститут удосконалення вчителів,
м. Одеса, Україна*

МІЖКОНФЕСІЙНІСТЬ ЯК КЕРІВНИЙ ПРИНЦИП У ВИКЛАДАННІ ПРЕДМЕТІВ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ І ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ

У статті проаналізовано принцип міжконфесійності при укладанні програм та посібників із предметів духовно-морально-го спрямування та під час підготовки вчителів зазначених предметів. Досліджено навчальні програми, зроблено висновок про їх вплив на ціннісно-смысловий потенціал особистості.

Ключові слова: міжконфесійність, релігійна освіта, релігійно-навча освіта, духовно-моральне виховання.

Саннікова Т.В. Межконфессиональность как руководящий принцип при преподавании предметов духовно-нравственного направления и подготовке учителей.

В материалах статьи сделан анализ принципа межконфессиональности при создании программ и пособий по предметам духовно-нравственной направленности, а также во время подготовки учителей указанных предметов. Исследованы учебные программы, сделан вывод об их влиянии на ценностно-смысловой потенциал личности.

Ключевые слова: межконфессиональность, религиозное образование, религиозное и нравственное воспитание, религиозно-педагогическое образование.

Sannikova T.V. The Interconfessionality as a Leading Principle at the Teaching of Spiritual and Moral Direction of Subjects and Teachers' Education.

The article analyze interconfessional principle for designing hole program and particuler courses of spiritual and moral orientation, as well as interconfessional principle during the preparation of teachers of subjects. Investigational on-line tutorials, a conclusion is done about their influence on valued-semantic potential of personality.

Key words: interconfessional, religion and moral orientation, spiritual formation.

Актуальність і вчасність впровадження процесу духовно-морального виховання в Україні не викликає сумніву. Моральний стан суспільства та людства в цілому потребує термінових змін, залучення усталених, зокрема, християнських цінностей. Українська освіта знаходиться під впливом загальноєвропейських секулярних цінностей. Міжнародні закони, прийняті у Євросоюзі та ратифіковані в Україні, доповнюються статтями, які руйнують традиційні уявлення про сім'ю, її виховну роль та статус; одностатеві шлюби стають нормою, яку нав'язують ззовні; применшується значення християнських цінностей в освіті, зокрема, викладання предметів духовно-морального спрямування. Та попри всі негаразди, процес духовно-морального виховання має місце в Україні і його варто проаналізувати.

Вивчаючи досвід релігійного й духовно-морального виховання в країнах Євросоюзу, Російської Федерації, країнах Балтії, слід зазначити, що кожна країна шукала свій шлях у цьому напрямку. Україна, вивчивши досвід інших і удосконалюючи власний, дійшла самостійного рішення, що відповідає законодавчому полю держави. Унікальність цього рішення полягає, перш за все, у міжконфесійності змісту укладених програм та посібників. Міжконфесійність – це запорука миру в суспільстві, взаєморозуміння, злагоди, повага світоглядних цінностей інших і збереження власних.

Програму курсу “Основи християнської етики” було укладено й узгоджено комісією, до складу якої увійшли представниками всіх християнських конфесій України. Курс “Основи християнської етики” розглядають як дисципліну, що формує християнські чесноти, високі моральні якості особистості. Його можуть слухати учні з різних за світоглядом родин.

Для порівняння можна розглянути предмет, розроблений у Російській Федерації: “Основи православної культури”, де чітко простежується конфесійна спрямованість. Досліджуючи зміст курсу “Основи православної культури” [1], розрахований на десять років, слід зауважити, що він знайомить учнів виключно з православною культурою, що доводить коло тем, пропонованих для кожного року навчання: вивчення основ Православ'я та історії Церкви; вивчення змісту Євангелія та найбільш важливих частин Старого Завіту; вивчення православної етики; вивчення православного календаря; ознайомлення з особливостями церковного мистецтва; вивчення будови православного храму; ознайомлен-

ня з основними видами православного богослужіння; вивчення церковнослов'янської мови та інше.

Таким чином, запропонований курс є однобоким, оскільки знайомить учнів із традиційними православними цінностями, не враховуючи досвіду інших конфесій. Контроль над викладанням “Основ православної культури” здійснює Міністерство освіти спільно з фахівцями Відділу освіти та катехізації Московської патріархії та інших богословських навчальних закладів.

Перший досвід введення курсу “Основи православної культури” у практику шкіл дозволив виявити ряд протиріч. Так, голова комісії з освіти Московської міської думи, заслужений вчитель РФ Є. Бунімович ставить питання: “Варто чи не варто давати дітям релігійні знання?” І відповідає: “Абсолютно очевидно, що історія релігії – частина історії людства. На уроках історії та літератури без неї не обійтися”. Але вже в наступному питанні Є. Бунімовіч піднімає ряд проблем, які вже окреслились у діяльності російських шкіл: “Але хто все це (релігію або релігійну культуру) буде викладати? Перш ніж говорити про релігійний факультатив, школи мають придбати серйозні навчальні посібники та запросити підготовлених викладачів-фахівців” [2, с. 6].

Ми погоджуємося, що релігійне самовизначення людини – справа глибоко інтимна. Це вільне право кожного. Тому не можна зобов'язати людину отримати релігійне виховання, коли йдеться не про всі релігії світу, а лише про одну конфесію – православ'я. Серед партнерів Міністерства освіти Російської Федерації немає представників інших конфесій. А це свідчить про те, що “головна російська релігія” в школі не має конкурентів і волею обставин має монополію на істину, на “все добре”. До чого це може призвести, ми знаємо з власної історії.

Цю ж думку підтримує о. Георгій Чистяков, зауважуючи: “Особиста віра не може регламентуватися шкільним предметом. Школа – не місце для воєнних дій – баталій за ту чи іншу конфесію. Й тому предмет “Основи православної культури” недоречний у середніх школах багатонаціональної та багатоконфесійної Росії” [5, с. 6].

Ми поділяємо думку священнослужителя, що вивчати православ'я можна у недільній школі при православному приході, який відвідує родина учня. Так само було б, як іудаїсти вивчають Тору в синагогах, а мусульмани Коран – у медресе.

Наступне питання, яке варто розглянути, як сприймаються предмети духовно-морального спрямування, зокрема, “Основи християнської етики”, учнями загальноосвітніх шкіл України. З перших років викладання цього предмета в школах було помітно, що міжконфесійність змісту предметів духовно-морального спрямування дає можливість зняти напругу між дітьми, які виховуються в різних світоглядних та релігійних родин, а також зрозуміти особливості дотримання християнських звичаїв та традицій у католицьких, православних та протестантських родин.

Кожен учень на уроках християнської етики може відкрито ділитися власним духовним досвідом, демонструвати якості моральної особистості, не зачіпаючи й не підкреслюючи конфесійних відмінностей іншого.

Учні вчать міжкультурному та міжконфесійному діалогу, розумінню іншої культури чи конфесії, її звичаїв і традицій. Уроки духовно-морального спрямування дають можливість кожному учню висловлювати свої уявлення, свою точку зору, позицію без страху бути осміяним, незрозумілим чи приниженим.

Друге позитивне досягнення предметів духовно-морального спрямування в Україні це розведення понять “релігійна освіта і виховання” та “релігієзнавча освіта та духовно-моральне виховання”. Слід уточнити зазначені дефініції.

Так, І. Метлик у роботі “Релігія та освіта в світській школі” під релігійною освітою розуміє “...цілеспрямований процес навчання і виховання, що здійснюється в інтересах особистості, родини, релігійного об’єднання, суспільства, держави на світоглядній основі окремої релігії та (або) у взаємодії з конкретною релігійною організацією” [3, с. 118].

Мета релігійної освіти полягає у засвоєнні вихованцями знань про конкретну релігію, релігійну традицію і культуру для задоволення потреб людини в особистісному розвитку, духовно-моральній просвіті, потреб релігійних об’єднань у підготовці відповідних служителів і працівників, потреб суспільства і держави в збереженні та розвитку культури. На думку І. Метлик, “Релігійна освіта здійснюється в конфесійних недільних школах, біблійних (духовних) школах, семінаріях, конфесійних університетах”.

Що ж до релігієзнавчої освіти та духовно-морального виховання, І. Метлик вважає, що це, перш за все, – “...вивчення релігії з позиції науки та різних напрямів у філософії, нерелігійних

світоглядів, що відбувається без зв'язку і взаємодії з релігійними організаціями” [3, с.122]. Зважаючи на це, релігієзнавча освіта у загальноосвітній школі здійснюється через:

– засвоєння учнями знань про релігію в змісті основних навчальних дисциплін, обов'язкових для всіх школярів, перш за все соціально-гуманітарних: історії та суспільствознавства, української (російської) мови й літератури; образотворчого мистецтва, світової художньої культури, а також природничих – біології, соціальної й економічної географії;

– викладання релігієзнавчих навчальних курсів на зразок “Релігієзнавство”, “Історія релігії”, “Релігії світу” – за вибором учнів та їхніх батьків.

Без сумніву, релігієзнавча освіта та духовно-моральне виховання не повинні бути скеровані на залучення учнів до релігії, формування у дітей релігійного досвіду. Але цілком очевидно, що вивчення релігії у загальноосвітній школі не може бути обмежене лише філософським релігієзнавством. Важливо зазначити, що релігійна освіта в усіх видах і формах, навіть у вигляді несвітської релігійної освіти, не є частиною релігійного культу, не передбачає обов'язкового релігійного ритуалу та обряду в освітянських навчальних закладах.

У різних країнах Європи предмет релігійної освіти й виховання має різні назви, а саме: релігія (Бельгія, Греція, Іспанія, Фінляндія), навчання християнській моралі (Данія), основи релігії (Австрія, Норвегія, Нідерланди), релігійна освіта (Португалія, Велика Британія, Німеччина), релігія й етика (Люксембург).

В Польщі, як зазначав З.Гаратайцев [4], відповідно до Конституції країни, ставлення офіційних освітянських інституцій до впровадження релігійного й духовного виховання в навчальні плани далеко не є нейтральним. В початкових школах воно впроваджується тільки за бажанням батьків, а в старших класах – і самих учнів після досягнення повноліття.

Зважаючи на існування релігійної свободи в незалежній Україні, батьки можуть виховувати своїх дітей у дусі тієї чи іншої релігії, віддавати у недільні школи, відвідувати релігійні центри. Майже в усіх містах, селах, містечках є недільні школи при церквах, костелах, домах молитви. За бажанням батьки можуть виховувати дітей на цінностях певної традиції чи атеїзму.

Аналізуючи процес релігійного виховання, слід зауважити, що там на першому місці стоїть вивчення віровчення тієї чи іншої ре-

лігії: іудаїзм, іслам чи християнство, на другому місті – поглиблене вивчення першоджерел: Святе Письмо, Коран чи Тора; на третьому місті – духовна практика, молитва, сповідь, причастя тощо; на четвертому – моральні настанови. Священик, закінчуючи службу в храмі, звертається до прихожан із моральними настановами: як поводитися в храмі, в родині, як будувати стосунки між чоловіком та дружиною, як виховувати дітей по-християнськи тощо.

Щодо духовно-морального виховання, то в сучасній Україні цей процес реально відбувається в загальноосвітніх навчальних закладах: дитячих садочках, школах, коледжах, університетах у вигляді факультативу чи курсу за вибором.

Що торкається вивчення предметів духовно-морального спрямування, зокрема, “Основ християнської етики”, то на першому місці тут стоїть залучення учнів до християнських чеснот; подруге – немає послідовного вивчення книг Старого та Нового Завітів, а є лише посилення на окремі притчі, біблійні вірші та історії, які ілюструють означену тему; по-третє, в загальноосвітній школі відсутня духовна практика, немає молитви чи відвідування храму з метою певної ритуальної дії: молитви, сповіді, причастя. Але активно відбувається процес духовно-моральної просвіти, залучення до християнських цінностей, вироблення в характері учня чеснот. Чи варто приймати ці цінності, привласнювати їх і жити за християнськими моральними нормами – вирішувати учням.

Третьє питання – щодо міжконфесійності – торкається фахової підготовки вчителів предметів духовно-морального спрямування. Зважаючи, що в українських державних університетах немає факультетів, де готують вчителів предметів духовно-морального спрямування, зокрема, вчителів “Етики” та “Основ християнської етики”, ці функції виконують обласні інститути післядипломної педагогічної освіти.

Очевидним є той факт, що вчителі, які готуються викладати “Основи християнської етики”, повинні, крім вищої педагогічної освіти, мати християнський світогляд і керуватися в житті християнськими цінностями. Вчитель без зазначених характеристик не зможе викладати “Основи християнської етики”. З іншого боку, вчитель-християнин, незалежно від власних уподобань і вибору того чи іншого храму, має дотримуватися міжконфесійного принципу на уроках християнської етики.

Висновки з дослідження й перспективи подальших пошуків у даному напрямку. Щоб сформувати міжкультурні та між-

конфесійні компетенції вчителів “Основ християнської етики”, на семінари, зокрема, в Одеському обласному інституті удосконалення вчителів, для читання лекцій запрошуються викладачі не тільки державних університетів, але й духовних закладів (семінарій, християнських університетів) різних конфесій: православ’я, католицизм, протестантизм. Вони мають відповідну теологічну освіту, наукові звання та досвід педагогічної роботи. Саме викладачам-священикам пропонується викладання дисциплін: огляд Старого та Нового Завітів, історія християнства, моральне богослов’я, біблійна географія тощо. Зустрічі на лекціях зі священниками різних конфесій дають перший досвід міжконфесійного спілкування вчителям, які викладатимуть “Основи християнської етики” в загальноосвітній школі.

Слід погодитися, що загальноосвітня школа не може розглядатися як поле для євангелізації, це не місце битви за душі дітей, але одночасно їм необхідна духовна просвіта, ознайомлення з християнськими чеснотами та Божими моральними законами. Володіючи цими знаннями, отримавши певний досвід через справи милосердя, добродійні акції, вирішення ситуацій морального змісту, учні зможуть протистояти аморальності й бездуховності в цьому світі.

Список використаної літератури та джерел:

1. Бородин А.В. История религиозной культуры: Основы православной культуры: Учебно-методическое пособие / А.В. Бородин. – М.: Православная педагогика, 2004. – 256 с.
2. Бунимович Е. Все те же грабли / Е. Бунимович. // Родительское собрание. – Ежемесячное приложение к газете “Московские новости”. – 2004. – № 3 – 4 (20 – 21). – 24 с.
3. Метлик И.В. Религия и образование в светской школе / И.В. Метлик. – М.: Планета-2000; ППЦ “Пересвет”, 2004. – 384 с.
4. Таратайцев З. Релігійне виховання в освіті європейських країн / Таратайцев З.З. // Шлях освіти. – 2001. – № 2. – С. 25 – 28.
5. Чистяков Г. Опасайтесь неопитов / Г. Чистяков // Родительское собрание. – 2005. – № 03 – 04 (20 – 21). – 24 с.